

Специфіка дослідницького інструментарію оцінки професійно-педагогічної мотивації в педагогічній діагностиці

Степанченко Н.І.

Львівський державний університет фізичної культури

Анотація:

Наведений аналіз методів оцінки професійно-педагогічної мотивації та визначені загальні та конкретні можливості їх реалізації в педагогічній діагностиці. Виділені групи методів збору діагностичної інформації про мотивацію. Доведено, що оцінка мотивації до педагогічної діяльності може бути здійснена тільки за допомогою економічних і об'єктивних прямих і непрямих діагностичних методик, які демонструють значну конструктивну валідність. При виборі практичного діагностичного інструментарію пропонується спиратися на принципи особистісного підходу, системності та концептуальності. Особистісно-діяльнісний підхід ґрунтується на вивченні особистості в процесі учбово-пізнавальної діяльності. Принцип системності передбачає дослідження компонентів професійно-педагогічної мотивації як цілісної системи. Принцип концептуальності вимагає комплексності, єдності та логічної несуперечливості підходів і оцінок результатів діагностики.

Степанченко Н.И. Специфика исследовательского инструментария оценки профессионально-педагогической мотивации в педагогической деятельности. Представлен анализ методов оценки профессионально-педагогической мотивации и определены общие и конкретные возможности их реализации в педагогической диагностике. Выделены группы методов сбора диагностической информации о мотивации. Доказано, что оценка мотивации педагогической деятельности может быть осуществлена только с помощью экономических и объективных, прямых и не прямых диагностических методик, которые демонстрируют значительную конструктивную валидность. При выборе практического диагностического инструментария предлагается опираться на принципы личностного подхода, системности и концептуальности. Личностно-деятельностный подход основывается на изучении личности в процессе учебно-познавательной деятельности. Принцип системности предполагает исследование компонентов профессионально-педагогической мотивации как целостной системы. Принцип концептуальности требует комплексности, единства и логической непротиворечивости подходов и оценок результатов диагностики.

Stepanchenko N.I. Specifics of the professional-pedagogical motivation in pedagogical research instrument in pedagogical activity. The analysis of methods of estimation is presented to professionally-pedagogical motivations and general and concrete possibilities of their realization are certain in pedagogical diagnostics. The groups of methods of collection of diagnostic information are selected about motivation. It is demonstrated that the evaluation of pedagogical activity motivation can be enacted only with the help of economical and objective, direct and indirect diagnostic methods, which demonstrate considerable constructive validness. When choosing the practical diagnostic method, it is suggested that it is based on individual, systemic and conceptual principles. The individual-activity approach is based on research of the personality in the study-cognitive process activity. The system principle assumes the research of professional-pedagogical motivation components are according to a unified system. The principle of conceptuality demands complexity, unity and logical non-contradiction of approaches and evaluations of diagnostic results.

Ключові слова:

професійна, педагогічна, мотивація; діагностика; інструментарій.

профессиональная, педагогическая, мотивация, диагностика, инструментарий.

professional, pedagogical motivation, diagnostics, instrumentation.

Вступ.

Як вважають деякі вчені [9], розвиток теорії в галузі «мотивація» просунувся далеко вперед. Дослідники не припиняють стверджувати про те, яке велике значення має мотивація успіху в навчанні, пізнавальна мотивація, професійна мотивація, тощо. Разом з тим, практична реалізація результатів дослідження в цій галузі не дала такого ефекту, як в діагностиці інтелектуального розвитку, соціальної інтеракції. Вірогідніше всього, що розрив між рівнем розвитку теорії діагностики мотивації та її перетворенням в практично-педагогічну діяльність можна пояснити тим, що дослідницький інструментарій, який є в наявності не завжди придатний для практиків і що в їх розпорядженні є не так багато діагностичних методів, які не завжди отримують схвалення дослідників [5].

Успіхи досліджень в галузі мотивації не можливі без адаптації діагностичних методів тематичній аперцепції. Нажаль, до останнього часу не розроблений комплекс діагностичних методів і методик, які б дозволяли адекватно оцінювати таку професійну мотивацію як педагогічна, і мотивацію, в цілому, спеціалістів, чия діяльність пов'язана зі взаємодією з людьми, управлінням колективами, тощо.

Аналіз теоретичних джерел показав, що мотивація професійно-педагогічної діяльності уявляє собою складне системне утворення, впорядковану сукуп-

ність професійно-педагогічних ціннісних орієнтацій, мотивів, спонукань особистості до здійснення як безпосередньо педагогічної так і реалізації педагогічних аспектів в ході професійної та інших видів діяльності.

Слід відзначити, що саме мотивація до педагогічної діяльності є полімотивованою, діагностика якої потребує інтегрованої та адаптованої системи методів оцінки. Виходячи з вище викладеного, можна констатувати, що тема дослідження є актуальною, а проблемна ситуація полягає в необхідності обґрунтування адекватного інструментарію діагностики професійно-педагогічної мотивації, яка потребує доповнення об'єктивними методами і без котрої не можливе використання ефективних мотиваційних систем у вищих навчальних закладах.

Вивчаючи мотивацію, дослідник задається питанням, чому в певних ситуаціях людина діє так, а не інакше. Х.Хекхаузен пише, що мотив, подібно інтелекту, є конструктором. Дослідники виходять з того, що існують різні – в залежності від цільової спрямованості – мотиви, що вони виникають в процесі розвитку як відносно довго існуючі оціночні диспозиції, що індивідууми відрізняються за видами і силою окремих мотивів і що мотиви дійові до того часу, доки той цільовий стан, до якого індивідуум прямує, не буде досягнутий. Мотивування дії певним мотивом називається мотивацією. За Х.Хекхаузенем мотивація ро-

зуміється як процес, що здійснює вибір між різними можливими діями, які регулюють і скеровують особистість на досягнення цілей і не дозволяють зупинитися їй на цьому шляху [8].

Проблема професійної мотивації є однією з центральних, оскільки експериментально було доведено, що позитивна – професійна мотивація може виступати чинником компенсації недостатності спеціальних здібностей [4]. На думку, Р.Дж.Стернберга, який вивчав можливості прогнозування успіху в різних видах діяльності (навчальній, професійній) за допомогою тестів інтелекту, мотивація є кращим предиктором успіху, ніж інтелект [7]. Він пов'язував це з тим, що люди в рамках певного середовища зазвичай виявляють досить малий діапазон здібностей в порівнянні із діапазоном мотивації.

Складність і багатоаспектність проблеми мотивації зумовлюють багатовимірність в розумінні її сутності, структури, підходів до вивчення мотивації та мотивів людини. С.П. Ільїн відзначає наступні підходи до вивчення мотивації та мотивів людини: експеримент, спостереження, бесіда, опитування (анкетування, інтерв'ю), аналіз результатів діяльності [4]. В цілому, автор дані методи класифікує за трьома групами:

- здійснюване в тій чи іншій формі опитування суб'єкта (вивчення його мотивування і мотиваторів);
- оцінка поведінки та її причин зі сторони (метод спостереження);
- експериментальні методи.

Найбільш широка, на наш погляд, класифікація методів педагогічної діагностики запропонована О.Ю.Сфремовим [3], який виділяє декілька груп методів: 1. *методи збору діагностичної інформації* (спостереження, опитування, експеримент, аналіз документів, аналіз результатів діяльності); 2. *методи обробки та оцінювання діагностичної інформації* (методи шкал, рейтингове оцінювання, методи математико-статистичної обробки); 3. *методи презентації і накопичення результатів діагностики* (у формі діагнозу або заключення про актуальний стан, особливостях особистості або групи); 4. *методи використання результатів діагностики* (безпосередній психолого-педагогічний вплив, опосередкований вплив; координація і планування психолого-педагогічних дій, прогнозування, рекомендації, рішення); 5. *методи оцінки достовірності результатів діагностики* (експертний метод, аналіз результатів діяльності, контрольні заходи, спостереження, статистичний аналіз).

При використанні вище вказаних методів необхідно враховувати виділені А.А. Бодалєвим і В.В. Століним основні індикатори за допомогою яких виносяться судження про якісні і кількісні їх характеристики [1].

Робота виконується згідно теми 1.5. – «Методологічні та нормативно-правові засади організації фізкультурної освіти та кадрового забезпечення у сфері фізичної культури і спорту» Зведеного плану науково-дослідної роботи у сфері фізичної культури і спорту на 2011-2015рр.

Мета, завдання роботи, матеріал і методи.

Метою дослідження є спроба стислого аналізу методів оцінки професійно-педагогічної мотивації та визначення загальних і конкретних можливостей їх реалізації в педагогічній діагностиці.

В процесі аналітичного дослідження застосовувалися метод вивчення психолого-педагогічної наукової та методичної літератури, загальнонаукові логічні методи: аналіз, синтез, абстрагування, узагальнення.

Результати дослідження та їх обговорення.

Аналізуючи сутність і специфіку методів збору діагностичної інформації про мотивацію, нами були виділені наступні:

- прямі методи психодіагностики мотиваційної сфери особистості;
- особистісний інвентарій зі шкалами для визначення мотивів;
- проєктивні або напівпроєктивні методи, що використовуються для діагностики мотивації.

Розглянемо виділені групи методів з точки зору можливості їх використання для діагностики мотивації до педагогічної діяльності.

Прямі методи діагностики мотиваційної сфери особистості.

В основі цих методів лежить пряма оцінка, хоча конкретні методики можуть відрізнятися за способами конструювання та по іншим особливостям. До них в першу чергу відносяться анкети, в яких перелічуються різні по значимості для особистості мотиви. Респондент повинен вибрати з них найбільш для себе значимі або розташувати їх в порядку значимості. Також можуть бути використані інтерв'ю, коли людині пропонується для вибору або оцінки перелік мотивів. Оскільки запропоновані в інтерв'ю ситуації є гіпотетичними, людині буває досить складно відповісти як би вона вчинила. Окрім цього, не всі мотиви є усвідомленими, внаслідок чого опитуваний не може висловити чітко свою думку.

Перелік мотивів, які зазвичай використовують в цих методах, в основному складається з конкретних мотивів. Найчастіше цей інструментарій застосовують для діагностики мотивів навчальної та професійної (в тому числі педагогічної, як різновиду) та інших видів діяльності.

Прикладом методик, які можна віднести до даної групи, а також застосувати для діагностики педагогічної діяльності є: методика «Мотиви вибору діяльності викладача»; методика вивчення мотивів учбової діяльності А.А. Реана; методика «Схильність до організаторської діяльності»; методика К. Замфір «Мотивація професійної діяльності»; анкета для виявлення мотивації працівника; методика «Ціннісні орієнтації» М.Рокіча; морфологічний тест життєвих цінностей В. Сопова; методика «Мотиви вибору педагогічної діяльності» С.П. Ільїна; карта інтерв'ю С.Рогова.

Особистісний інвентарій зі шкалами для визначення мотивів.

В таких запитальниках респонденти мають відповідати на вербальні стимули (слова). При цьому, на відміну від прямих анкет, в запитальниках даної групи обстежуваним пропонується відповідати на твердження, які торкаються деяких поведінкових характеристик, які напряду не відповідають мотивам, але є емпірично з ними пов'язані.

Основна проблема в використанні таких запитальників полягає зі зниженням об'єктивності відповідей через дію фактора соціальної бажаності, захисної мотивації або дії механізмів психологічного захисту.

До методик даної групи, які можна застосовувати для діагностики мотиваційної педагогічної діяльності належать: запитальник А.А. Реана по діагностиці мотивації успіху та страху до невдач; методика «Потреба в спілкуванні» Ю.М. Орлова; методика спрямованості особистості Б.Басса; методика «Спрямованості особистості» В.Смекала і М.Кучера; запитальник «Діагностика мотиваційної структури особистості» В.Е. Мільмана; запитальник М.Кубишкіної «МАС» по виявленню мотивації досягнення мети, до суперництва, до соціального престижу; запитальник А. Мехрабіана по визначенню рівня мотивації досягнення успіху; методика «Рівень суб'єктивного контролю» Є.Ф. Бажіна, Є.А. Голинкіна, А.М. Еткінд, на основі концепції Д. Роттера; тест «Задоволеність працею» В.А. Розанової; методика «Оцінка потреби в схваленні» Ю.А. Ханіна.

Проективні та напівпроективні методи діагностики мотивації.

Ці методи побудовані на аналізі продуктів уяви фантазії. Вони використовуються для діагностики глибинних мотиваційних утворень, особливо несвідомлених мотивів. Насамперед, це метод ТАТ (тест тематичної апперцепції), що був створений в кінці 30-х років минулого століття Г.Мюрреєм. Тест включає в себе набір малюнків, по можливості максимально багатозначних за змістом. Тестований повинен запропонувати свою інтерпретацію отриманих зображень, причому в першу чергу він повинен висловлювати своє відношення до того, що зображено на картинці, сказати, що думають і чого хочуть нарисовані персонажі, прокоментувати зображені події, а також описати своє майбутнє. Автор цієї проективної методики розглядав проекцію як природну тенденцію людей діяти під впливом своїх потреб, інтересів, тощо. Диференціація ключів до змісту у відповідності з факторами «надія на успіх» та «страх перед невдачею» була реалізована Х.Хекхаузенем в німецькій версії тесту – ТАТН, де автор пропонує дві серії картинок, одну з тематикою успіху, другу – з тематикою – невдачі.

До проективних методик, які вивчають мотивацію відносяться вже згадані нами тести тематичної апперцепції Г.Мюррея, тест ТАТН Х.Хекхаузена, а також: тест фрустрації Розенцвейга, в якому стимульним матеріалом є малюнки, на яких зображені різні ситуації міжособистісної взаємодії; тест «Ділові ситуації» Н.Г.Хітрової (модифікація тесту Розенцвейга); тести незакінчених речень Дж.Роттера.

Ці проективні методи, на нашу думку, малопридатні для педагогічної практики з багатьох причин, з яких основними є те, що обробка результатів діагностики вимагає значних витрат і наявності ґрунтовної психологічної бази у дослідника.

В підсумку слід звернути увагу на те, що вибір методів діагностики професійно-педагогічної діяльності залежить від безпосередніх цілей діагностики, від того, який аспект мотивації діагностується.

Висновки.

Методика діагностики мотивації – це конкретна, окрема процедура, сукупність прийомів розпізнання особливостей спонукань до діяльності. Оцінка мотивації до педагогічної діяльності може бути здійснена тільки за допомогою економних і об'єктивних прямих і непрямих діагностичних методик, які демонструють значну конструктивну валідність.

При виборі практичного діагностичного інструментарію слід спиратися на такі методологічні принципи як особистісно-діяльнісний підхід, системність, концептуальність.

Принцип особистісно-діяльнісного підходу ґрунтується на вивченні особистості в процесі учбово-пізнавальної діяльності, діагностику якої доцільно здійснювати за допомогою наступних методик:

- «Мотиви вибору професійної діяльності»;
- Методика вивчення мотивів учбової діяльності А.А.Реана;
- «Ціннісні орієнтації» М.Рокіча;
- Морфологічний тест життєвих цінностей В.Сопова.

Принцип системності передбачає вивчення компонентів професійно-педагогічної мотивації як цілісної системи, де в якості діагностичного інструментарію можуть служити такі методики як:

- «Мотиви вибору педагогічної діяльності» Є.П.Ільїна;
- «Мотивація професійної діяльності» К.Замфір;
- Діагностика спрямованості особистості В.Смекала і М.Кучера.

Принцип концептуальності передбачає: комплексність, єдність та логічну несуперечливість підходів і оцінок результатів діагностики професійної педагогічної мотивації.

Література:

1. Бодалев А.А., Столин В.В. Общая психодиагностика. СПб.: Речь, 2000. 438с.
2. Гордеева Т.О., Леонтьев Д.А. Мотивация достижения: теории, исследования, проблемы. Современная психология мотивации. М.: Смысл, 2002. С.47-103.
3. Ефремов О.Ю. Теория и практика психолого-педагогической диагностики в высшей военной школе России. СПб.: ВУС, 2000. 178с.
4. Ильин Е. П. Мотивация и мотивы. СПб.: Питер, 2000. 512 с.
5. Ингенкамп К. Педагогическая диагностика. М: Педагогика, 1991. 240с.
6. Практическая психология для преподавателей. М.: Владос, 1997. 248с.
7. Стенберг Р.Дж., Форсайт Дж.Б., Хедланд Дж. и др. Практический интеллект. СПб.: Питер, 2002. 272 с.
8. Хекхаузен Х. Мотивация и деятельность. СПб.: Питер, М. : Смысл, 2003. 860 с.
9. Kuhl J. Motivation, Konflikt und Handlungs kontrolle. Berlin Heiderberg NewYork Tokyo : Sprinder Verlag, 1983. 354 p.

Информация об авторе:

Степанченко Наталья Ивановна
chervinka79@mail.ru

Львовский государственный университет физической культуры
Ул. Костюшко 11, г. Львов, 79000, Украина.
Поступила в редакцию 20.06.2012г.

References:

1. Bodalev A.A., Stolin V.V. *Obshchaia psikhodiagnostika* [General psychodiagnosis], Saint Petersburg, Speech, 2000, 438 p.
2. Gordeeva T.O., Leont'ev D.A. *Motivaciia dostizheniia: teorii, issledovaniia, problemy* [Motivation of achievement: theories, researches, problems], Moscow, Sense, 2002, pp. 47-103.
3. Efremov O.Iu. *Teoriia i praktika psikhologo-pedagogicheskoi diagnostiki v vysshej voennoj shkole Rossii* [Theory and practice to psychological pedagogical diagnosticians at higher military school of Russia], Saint Petersburg, VUS, 2000, 178 p.
4. Il'in E. P. *Motivaciia i motivy* [Motivation and reasons], Saint Petersburg, Peter, 2000, 512 p.
5. Ingenkamp K. *Pedagogicheskaja diagnostika* [Pedagogical diagnostics], Moscow, Pedagogy, 1991, 240 p.
6. *Prakticheskaja psikhologija dlia prepodavatelej* [Practical psychology for teachers], Moscow, Vlados, 1997, 248 p.
7. Stenberg R.Dzh., Forsajt Dzh.B., Khedland Dzh. *Prakticheskij intellekt* [Practical intellect], Saint Petersburg, Peter, 2002, 272 p.
8. Khekkhauzen Kh. *Motivaciia i deiatel'nost'* [Motivation and activity], Saint Petersburg, Peter, 2003, 860 p.
9. Kuhl J. *Motivation, conflict and action control* [Motivation, Konflikt und Handlungs kontrolle]. Berlin Heiderberg NewYork Tokyo : Sprinder Verlag, 1983, 354 p.

Information about the author:

Stepanchenko N.I.
chervinka79@mail.ru

Lvov State University of Physical Culture
Kostyushko str. 11, Lvov, 79000, Ukraine.
Came to edition 20.06.2012.